

JORDI TEJEL

L'ombra del passat

El reconeixement oficial, fet per França, del genocidi armeni dut a terme per l'imperi otomà entre el 1915 i el 1916, ha tornat a encarar Turquia amb el seu passat. Les deportacions i assassinats en massa d'armenis, acusats d'aliar-se amb Rússia, es van saldar amb més d'un milió de morts (entre un milió i un milió i mig) segons els armenis, i en unes cinc-cents mil víctimes "per les condicions pròpies de la guerra" segons els turcs. Si Alemanya ha assumit les seves responsabilitats sobre l'holocaust jueu, Turquia continua negant el caràcter programat i sistemàtic del genocidi armeni, corroborat per nombroses fonts: memòries de testimonis oculars de l'època, arxius otomans i alemanys.

Aleshores, amb una evidència històrica com és el genocidi armeni, hom s'hauria de demanar el perquè de la negativa obstinada de les autoritats turques a reconèixer uns fets dels quals va ser responsable un règim anterior a la república actual, l'imperi otomà. Per què l'actual govern turc és capaç d'amenaçar França amb una possible "guerra comercial", quan, de fet, els parlaments de països com Rússia i Itàlia ja havien pres la mateixa iniciativa? La primera raó és que França i Turquia no sols han estat aliades tradicionals, ans han compartit zelosament el model d'estat jacobí; la traïdoria de França és, doncs, doblement significativa.

El segon motiu és que la república turca (1923) s'ha construït sobre una pèrdua de memòria. Pels dirigents de la jove república, calia condemnar l'època otomana a l'oblit. D'aquesta manera, la història començava en el moment en què el país esdevenia "republicà" i "nacional". Tots els elements no-turcs (kurds, àrabs) i no-musulmans (armenis, grecs, jueus, assiro-caldeus) pervivents durant l'època otomana passaven a ser simples anacronismes de la història.

De fet, el genocidi armeni ha determinat els historiadors turcs contemporanis. Per aquests, es tracta de justificar històricament la conquesta i la sobirania d'un

territori "nacional". Així hom justifica els esdeveniments del 1915-1916, que van dur-hi, amb l'argument del "complot imperialista", el qual permet de situar els turcs en la posició de víctimes traïdes pels armenis. D'aquesta manera els assassinats en massa i les deportacions esdevenen mesures comprensibles, fins i tot legítimes, del procés de creació d'un estat-nació. Tots els manuals escolars, mitjans de comunicació, treballs "científics" i polítics turcs han repetit aquesta versió dels fets des del 1923. Admetre una altra explicació sobre

"Vuitanta-cinc anys després, el vot del parlament francès és un gest simbòlic. Tanmateix, és bo de recordar les lliçons del passat."

el genocidi armeni equivaldria a trencar el mite fundacional de la "nació turca".

La tercera raó és que revisar el passat podria acabar tacant el record del fundador de la república, Mustafà Kemal. El personatge d'Atatürk, com és conegut popularment, ha esdevingut gairebé diví. Les seves frases són repetides encara avui com si fossin pregàries, pelegrinar a la seva tomba pot ajudar a un polític a guanyar la legitimitat necessària davant el poble turc, i les fotografies del seu bust omplen els mitjans de comunicació i els edificis públics. Criticar la ideologia kemalista o discordar-ne significa situar-se fora del sistema.

Si bé Mustafà Kemal no va ser responsable directe del genocidi armeni, també

cal dir que les seves accions posteriors van envoltades de força ambigüitat. En primer lloc, Atatürk fou l'hereu ideològic directe de l'ultranacionalisme preconcintat pel govern dels Joves Turcs, instigadors de les matances i deportacions. Com ells, Kemal va negar la pluralitat nacional de Turquia i va convidar els ciutadans de la república a esdevenir bons turcs o a desaparèixer.

Més significatiu encara, Atatürk va perdonar els màxims responsables del genocidi, jutjats el 1919, i va tancar l'accés als arxius sobre tota aquesta època. D'una altra banda, les tropes de Kemal, dirigides per militars que ja havien participat en els fets tràgics del 1915, van ser responsables de nous abusos contra la població armènia durant l'anomenada Guerra d'Independència (1919-1922). Aprofitant el caos polític de l'URSS i el silenci dels governs occidentals, Mustafà Kemal va autoritzar la invasió de l'Armènia soviètica el 1920. En cinc mesos d'ocupació, les tropes fidels a Kemal van assassinar seixanta mil armenis. Victoriós sobre les tropes aliades, Kemal aconseguí de fer revisar les condicions imposades a Turquia després de la Primera Guerra Mundial. El nou Tractat del 1923 reconeixia la sobirania de la república turca i eliminava tota referència al dret d'autodeterminació dels armenis. Si el 1917 els governs de França i de la Gran Bretanya reclamaven justícia per al poble armeni, sis anys després els interessos geoestratègics passaven per sobre de consideracions ètiques.

Vuitanta-cinc anys després, el vot del parlament francès és un gest simbòlic, lluny de res que es pugui considerar una reparació històrica. Tanmateix, en un moment en què sembla possible de jutjar alguns dels màxims responsables de la política de neteja ètnica (genocidi?) a Kosovo, és bo de recordar les lliçons del passat. La impunitat dels culpables acaba pesant sobre la memòria col·lectiva.